

Geketende inwoners van Vrijstaat-Congo.

foto: ©Wikimedia Commons

Niet België, maar het koningshuis moet spijt betonen in Congo

ANALYSE - 10/06/2022 [Luc Pauwels](#) - Leestijd 7 minuten ☆ ♥ 8

Koning Filip is in Kinshasa zijn 'diepste spijt' gaan uitdrukken voor de wandaden die destijds in Congo zijn gepleegd. Problematisch is hier niet dat hij spijt heeft over die wandaden, maar wel namens wie hij dit meent te moeten uitdrukken.

Het is toch moreel godgeklaagd en politiek onverantwoord dat de koning zijn spijt betuigt namens België, terwijl die wandaden werden gepleegd vóór Congo een Belgische kolonie was. De wandaden in Congo zijn misdaden die werden gepleegd in de periode van 1885 tot 1908 in de zogenaamde Congo-Vrijstaat. Het was destijds privébezit van koning Leopold II van België. Het 'diepste spijt' kan worden uitgesproken namen de Saksen-Coburgs, dat wel, maar niet namens België.

De juiste context graag

Even terug in de geschiedenis om de feiten in hun juiste context te bekijken. Nog vóór Leopold II in 1865 koning werd van België, konkeloesde hij in regeringskringen om de beleidsmakers warm te maken voor de oprichting van een Belgisch koloniaal rijk. Dat zou zowel het Belgische prestige verhogen als de staatskas spijzen. De politici bleven

koeltjes, want ze zagen de koninklijke ambitie als een riskante gok voor een klein land als België.

De eigenzinnige Leopold II nam dan maar zelf het heft in handen met de hulp van ontdekkingsreizigers, waaronder Henry Morton Stanley (1841-1904). In 1879-1880 reisde Stanley naar Congo, in opdracht van het Studiecomité van Opper-Congo, een privéclub van koning Leopold II. In zijn opdracht nam Stanley het gebied aan de zuidelijke oever van de Congostroom in bezit. Dat kon toen zo maar. In 1881 stichtte Stanley de handelspost 'Léopoldville', nu Kinshasa.

Op de Koloniale Conferentie van Berlijn (1884-1885) erkenden de Europese staten officieel de 'Onafhankelijke Congostaat', 2.350.000 vierkante kilometer groot, als persoonlijke eigendom van koning Leopold II van België. Het moest een vrijhandelszone worden en een bufferzone tussen Britse en Franse koloniale gebieden. Toen niét voordien, maar kort daarop rubber een wereldwijd felbegeerd product werd, bracht het land een aanzienlijk fortuin op voor Leopold II. De koning haalde tussen 1896 en 1905 zo'n 70 miljoen Belgische frank uit zijn Congolese onderneming.

In de Congo-Vrijstaat oefende Leopold totale persoonlijke controle uit zonder veel delegatie aan ondergeschikten. Afrikaanse stamhoofden speelden een belangrijke rol in het bestuur door het uitvoeren van overheidsopdrachten binnen hun gemeenschappen. De ambtenaren in dienst van Leopold II waren te klein in aantal om een effectieve controle over het toegekende territorium uit te oefenen. De kolonie had voortdurend een tekort aan administratief personeel. In 1900 waren er slechts 3.000 blanken in Congo, van wie slechts de helft Belgisch was.

'Tussen 1885 en 1908 – begin en einde van Leopolds Congo-Vrijstaat – nam de omvang van de Congolese bevolking met, naar schatting, enkele miljoenen af'

Tussen 1885 en 1908 – begin en einde van Leopolds Congo-Vrijstaat – nam de omvang van de Congolese bevolking met, naar schatting, enkele miljoenen af. Dat had drie grote oorzaken: rubberwinning, slavenhandel en ziekten. Beginnen we met de enige die tegenwoordig nog wordt genoemd: rubber.

Rubber verkregen door uitbuiting

De Vrijstaat was in de eerste plaats bedoeld om winstgevend te zijn voor Leopold. De financiën waren vaak precair, want het massaal doden van olifanten, ter wille van de export van ivoor, leverde veel minder op dan gepland. Een plotselinge toename van de vraag naar rubber in de jaren 1890 door de ontwikkeling van luchtbanden zorgde voor een onverhoopte geldstroom. De Vrijstaat dwong Congolese mannen massaal om rubber (in de vorm van latex) te verzamelen en exporteerde de rubber naar Europa en Noord-Amerika. De uitvoer steeg van 580 ton in 1895 tot 3.740 ton in 1900.

'Inwoners van dorpen die onvoldoende latex leverden, werden met de dood gestraft. Als bewijs van die executies werden handen afgehakt en ingeleverd'

Rubber wordt gemaakt van latex en deze latex werd afgetapt uit rubberlianen, die overal in het regenwoud groeien. De Congolezen werden uitgebuit als gratis werkkrachten. Slavernij was er niet bij, maar wel kreeg de Congolese bevolking een belasting opgelegd in de vorm van het leveren van latex. Inwoners van dorpen die onvoldoende latex leverden, werden met de dood gestraft. Als bewijs van die executies werden handen afgehakt en ingeleverd. Dat leidde ook tot bloedige stammentwisten: de benodigde handen werden vaak preventief bij de burens afgehakt...

Deze gruwelijkheden werden vaak vastgesteld door christelijke missionarissen die in Congo werkten en veroorzaakten internationale verontwaardiging. Een internationale campagne tegen Congo-Vrijstaat begon in 1890 en bereikte haar hoogtepunt na 1900. Een boek dat veel opschudding veroorzaakte was *Heart of Darkness* (1899) van Joseph Conrad waarin de uitbuiting en dwangarbeid onverbloemd aan de kaak werden gesteld.

Stammengeweld en Arabische slavenhandel

In haar beginjaren moest de Congo-Vrijstaat veel aandacht besteden aan de consolidering van zijn gebiedscontrole en de bestrijding van Afrikaanse stammen die zich verzetten tegen de koloniale overheersing. Dat ging van stammen rond de rivier Kwango in het zuidwesten tot de bevolking van de Uélé in het noordoosten. De Leopoldisten – niet de Belgen – manipuleerden herhaaldelijk de bestaande tegenstellingen tussen stammen, als die bloedige afrekeningen in hun kraam pasten. Daar bovenop kwam de Arabische slavenjacht.

Professor Bernard Lugan, hoogleraar aan de Franse militaire school Saint-Cyr en expert bij het Rwandatribunaal van de VN, beschrijft in zijn boek *Esclavage. L'histoire à l'endroit* (2020) hoe de Arabische slavenhandel ontstond en evolueerde. De Arabische slavenjacht was geen nieuw fenomeen en had het zowel op de Afrikanen ten zuiden van de Sahara gemunt als op de Berbers en de Europeanen. Vanaf de 7de eeuw werden eerst de Berberse gebieden stukje bij beetje veroverd door de Arabieren die het Berberse volk als 'oorlogsbuit' beschouwden. Ze haalden er een rijke 'oogst' aan slaven binnen. Die werden naar het Midden-Oosten versleept om er te worden verkocht op de slavenmarkten. Er werd vooral op Berbermeisjes gejaagd, want zoals Ibn Khaldun (1332-1406) schreef: 'Hier (in de Maghreb) vindt men mooie Berberse slavinnen met honingkleurige beharing'.

‘ In deze immense regio leidden, van 1890 tot 1896, dappere militairen op gevaar voor eigen leven een drastische antislavernij-operatie. In plaats van spijtbetuigingen, had de Belgische koning de nagedachtenis van deze mannen kunnen eren ’

Lugan en anderen beschrijven hoe, ook na de internationale erkenning van Congo-Vrijstaat in 1885, de vanuit Zanzibar opererende slavenhandelaren het hele oostelijke deel van Congo ontvolkten. In deze immense regio leidden, van 1890 tot 1896, dappere militairen op gevaar voor eigen leven een drastische antislavernij-operatie. In plaats van spijtbetuigingen, had de Belgische koning de nagedachtenis van deze mannen kunnen eren.

Onder hen de kapiteins Francis Dhanis, Oscar Michaux, Willem Frans van Kerckhoven, Pierre Ponthier, Alphonse Jacques, Cyriaque Gillain, Nicolas Tobback en vele anderen. Arthur Hodister werd onthoofd en opgegeten, luitenant Joseph Lippens (1855-1892) en sergeant Henri De Bruyne (1868-1892), gemarteld en afgeslacht bij hun pogingen de ongelukkige zwarten te redden uit de handen van de islamitische slavenhandelaren. Van de laatste twee hebben ze eerst handen en voeten afgehakt. Moeten we hun standbeeld in Blankenberge verwijderen, hun straatnamen in Anderlecht en Borgerhout uitwissen? Zonder de koloniale verovering zouden miljoenen zwarten de slavenmarkten van Zanzibar, Caïro en Oman zijn blijven bevolken.

Ziekten en epidemieën

Door epidemieën, ziekten en hongersnood, zoals bijvoorbeeld slaapziekte, pokken, varkensgriep en amoebische dysenterie werd de zwarte bevolking gedecimeerd. Ook de 'rubberbelasting' werd de oorzaak van hongersnood en ziekte.

Het systeem van belastinginning dwong mannen uit de dorpen om rubber te verzamelen, wat betekende dat er geen arbeidskrachten beschikbaar bleven om land vrij te maken voor landbouw. Vrouwen moesten daardoor gewassen blijven telen op uitgeputte landbouwgronden. Ten gevolgd daarvan daalden de opbrengsten. Diefstal van vee en

gewassen, niet zelden door functionarissen, verergerde het probleem en leidde vaak tot verschrikkelijke hongersnood.

Het einde van Leopolds Vrijstaat

‘ De omstandigheden voor de inheemse bevolking verbeterden snel door het verminderen en vervolgens helemaal afschaffen van de dwangarbeid, het terugdringen van de epidemieën en het opzetten van een elementaire gezondheidszorg ’

Gedwongen door de internationale kritiek op de onmenselijke toestanden in Leopolds Congo-Vrijstaat, annexeerde België in 1908 het hele gebied, tachtig keer de oppervlakte van het ‘moederland’ België. Zo ontstond ‘Belgisch Congo’ als kolonie, bestuurd door Brussel. De omstandigheden voor de inheemse bevolking verbeterden snel door het verminderen en vervolgens helemaal afschaffen van de dwangarbeid, het terugdringen van de epidemieën en het opzetten van een elementaire gezondheidszorg. Dat is een feitelijke vaststelling, geen goedkeuring van het kolonialisme. Want dat gaat in tegen het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, waarvoor geen alternatief bestaat.

In het licht van de geschiedenis was het beter en logischer geweest dat koning Filip zijn ‘diepe spijt’ had uitgesproken namens zijn familie, namens de Saksen-Coburgs, namens het koningshuis, in de plaats van heel België te culpabiliseren.

LUC PAUWELS

Luc Pauwels (1940) is historicus, gewezen bedrijfsleider en stichtte het tijdschrift 'TeKoS'.